

САҢА ОЛОХ

№ 24 (12054) • Бэс ыйын 26 күнэ, 2026 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Улууска — бу күннэргэ

Дьонун көрсүһүү/2

Үбүлүөйдээх биир

дойдулаахпыт

Биир идэлээҕим Уйбаан

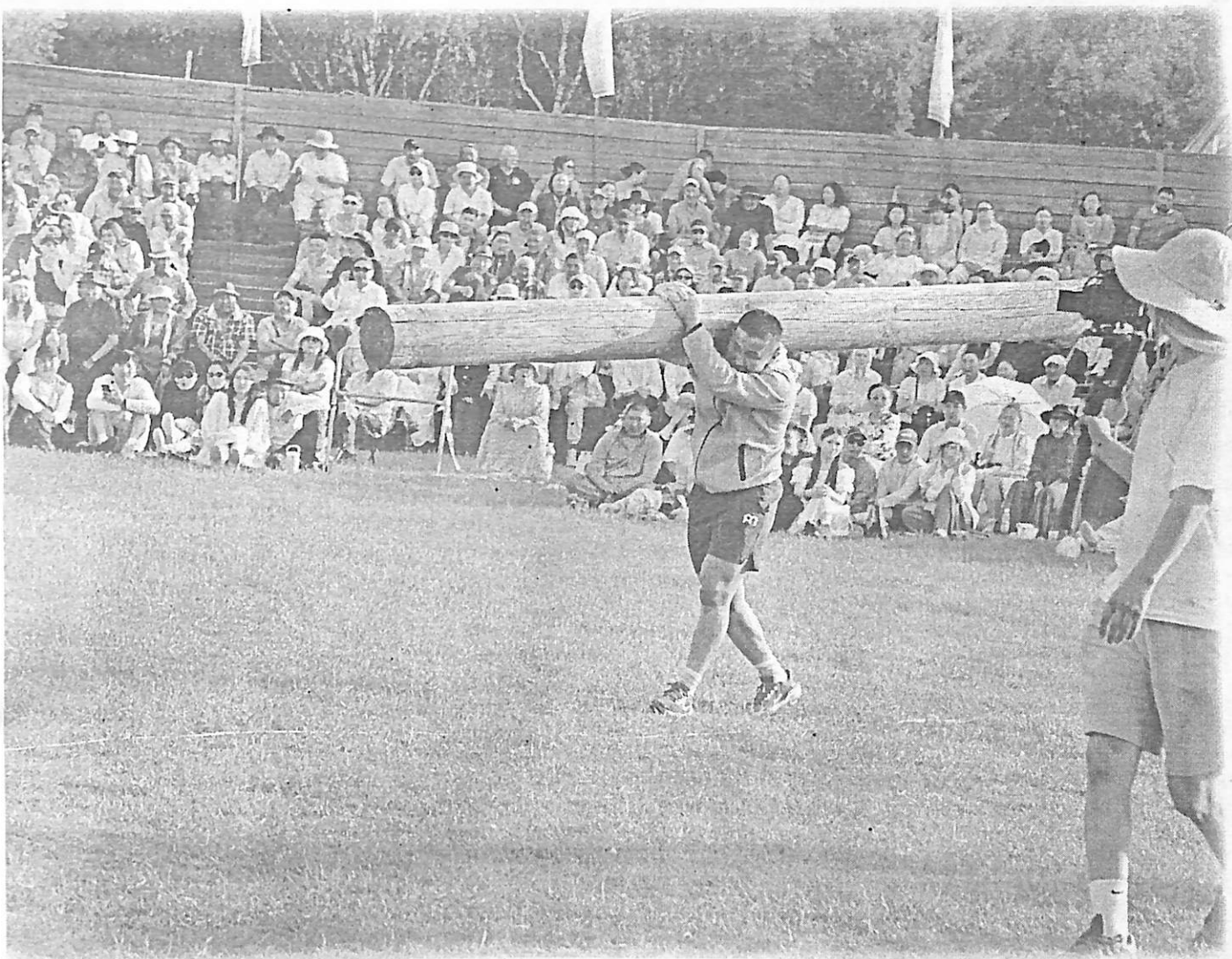
туһуһан/3

История чахчылар

Баай Баайка сыдыаннара
уонна номохтор/6

“Тоһус томтор оонньуулар-2026”: Дьулус – тулус, кыай!

Ыһыах—2026. Бэс ыйын 21 күнүгэр Мааны Маҕаайы алааска самаан сайыны уруйдуур улуустаабы үрүң тунах ыһыах ыһылынна/5

«Тоһус томтор оонньуулар» Бэрэбинэни көтөбүү. //СЭМЭН ЖЕНДРИНСКОЙ ХААРТЫСКАҒА ТҮГЭРИИТЭ.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Бэс ыйа
26 күнэ
БЭЭТИНСЭ

25° 12°

Бэс ыйа
27 күнэ
СУБУОТА

27° 15°

Бэс ыйа
28 күнэ
БАСКЫҤАНЫҤА

26° 11°

Бэс ыйа
29 күнэ
БЭНИДИЭННИК

27° 12°

Бэс ыйа
30 күнэ
ОПТУОРУНЬУК

30° 13°

От ыйа
1 күнэ
СЭРЭДЭ

31° 13°

От ыйа
2 күнэ
ЧЭППИЭР

32° 13°

Күн-дьыл туруга интэриниэт ситимиттэн ыһылынна.

Тэттик

**Медицинскэй колледж выпускниктара
дипломнарын туттулар**

Дьокуускайдаагы медицинскэй колледж Чурапчытаагы салаата иккис выпуһун үөрэтэн таһаарда.

Уопсайа 43 выпускник сиестэрэ уонна биэлсэр идэтин бүтэрдилэр. 5 устудьуон кыһыл диплому тутта.

Үөрүүлээх күн улуус баһылыгын социальнай боппуоростарга солбуйааччы Мария Кронникова, Чурапчытаагы аграрнай-техническэй колледж дириэктэрэ Василий Гуляев, Дьокуускайдаагы медицинскэй колледж дириэктэрэ Дмитрий Алексеев, дириэктэри солбуйааччы Надежда Ядреева, киин балыһа кылаабынай бырааһа Николай Сивцев уо.д.а эбэрдэ тылы эттилэр, баҕа санааларын тиэртилэр.

**Баһаартан сэрэхтээх буолуу ураты
эрэсиимэ олохтонно**

Бэс ыйын 18 күнүттэн Чурапчы улууһугар баһаартан сэрэхтээх буолуу ураты эрэсиимэ олохтоммутун бигэргэтэр улуус дьаһалтатын 1007 нүөмэрдээх дьаһала табыста.

“Чурапчы улууһугар ойуур баһаарыттан сэрэхтээх буолуу IV үрдүк кылаастаах эрэсиимэ биллэрилииннэ”, – диэн дьаһалга этиллэр.

Бу кэмнэргэ ойуур хаһаайыстыбатын үлэһитэриттэн итиэннэ баһаары умуорааччылартан ураты, тыаба тырааныспар киирэрэ уонна кутаа уоту уматан ас буһарынар көнүллэммэт. Маны сэргэ бөбү, хаппыт оту уматыы булгуччу бобуллар.

Онон ийэ айылҕабытын уоттан харыстыабын, болбомтолоох буолуобун.

Туһааннаах наҕараадалары туттардылар

Байыаннай дьайыыга Ийэ дойду көмүскэлигэр олохторун толук уурбут биир дойдулаах буйуттар чугас дьонноругар наҕараадалары туттардылар. “Эр санааланы” уордьана Альберт Герасимовка, Николай Иннокентьевка, Степан Капрыновка, Николай Макаровка, Руслан Павлуцкайга уонна Владимир Сибиряковка ананнылар. Айтал Оконешниковка анаммыт “Эр санааланы” уордьанын уонна Суворов мэтээлин, Афанасий Сивцевкэ анаммыт “Хорсунун иһин” 2-с истиэпэннээх мэтээли кинилэр дьонноругар туттардылар.

**Дирингэ “Маарыкчаан” оҕо күнүскү
лаабыра үлэлиир**

Диринг оскуолата агро хайысхалаах буолан, сири кытта үлэни өрүү бастакы күөнгэ тутар. “Маарыкчаан” күнүскү лаабыр 1-кы сезонугар сылдыар оҕолор оскуолаларын таһыгар араас оҕуруот аһын уонна араас дьэрэкээн өгтөөх сибэккилэри олортулар. Онно күн ахсын уу кутан, көрөн-истэн күннэрин туһалаахтык атаараллар. Илиин үлэтин сыаналааһын уонна бөлөбүнэн түмсэн үлэлээһин үөрүйэхтэрэ оҕоҕо кыра сааһыттан ингэрэ ураты суолталаах.

Өссө бу лаабыр үлэһиттэрэ, оҕо баҕатын уонна дьобурун көрөн, спорт уонна айымньы хайысхатыгар дьарыктары тэрийэллэр. Ол курдук оҕолор көнүл тустууга, уруһуйга, ырыаҕа, үтүктүүгэ сылдыаллар.

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Көрсүһүүгэ билингни экэнэмиичэскэй балаһыанһаҥа тохтоотулар

Ил Дархан Ил Түмэн салалтатын кытта оробуочай көрсүһүүтүгэр парламент кэлэр пленарнай мунһаҥын сүрүн боппууостарын дьүүлэстилэр. Биир сүрүн боппууоһунан Ил Дархан Бырабытыталыстыба 2025 сыллааҕы үлэтин түмүгүнэн отчуоту туруоруута буолуоҕа. Өрүттэр өрөспүүбүлүкэ социальнай-экэнэмиичэскэй сайдыытын Стратегиятыгар уларытылары киллэриигэ болжомтону уурдулар. Айсен Николаев докумуон дойду уонна эрэгийиэн экэниэмикэтигэр буола турар уларытылары учуоттаан, чугастаагы сылларга сайдыы сүрүн хайыскаларын быһаарга улахан суолталааҕын бэлиэтээтэ. Көрсүһүүгэ билингни экэнэмиичэскэй балаһыанһаҥа тохтоотулар. Экэниэмикэ сүрүн салааларыгар көрдөрүү үчүгэин үрдүнэн, тас дойдулартан хааччахтааһыннар экспорка үлэлиир тэрилтэлэргэ, логистикаҕа, үп-харчы мэхэньиһимигэр уонна инвестицияны тардыыга дьайар, бүддьүөккэ нолуок кииринитигэр охсор. Итиэннэ мунһахха хоту таһааҕы тизийи уонна өрөспүүбүлүкэни оттугунан хааччыыны боппууостарын көрдүлэр. Ил Дархан бүгүнгү күнгэ өрөспүүбүлүкэҕэ сөптөөх оттук салпааһа баарын уонна ити боппууос Бырабытыталыстыба ураты болжомтоугар сылдыарын бэлиэтээтэ.

Урбаан үлэтигэр табыгастаах усулуобуйаны тэрийэр быһаарыылар ылыллыахтара

Ил Дархан аччыгы урбаан бүтүн дойдуга да, Саха сиригэр да нолуок таһыма биллэрдик үрдээһинин көрсөрүн, онон сибээстээн, урбаан үлэтигэр табыгастаах усулуобуйаны тэрийэр быһаарыылар ураты суолтаны ылааларын бэлиэтээтэ. Өрөспүүбүлүкэҕэ урбаанныыттарга нолуок чэпчэтиилээх усулуобуйатын оннугар хааллары, административнай нојоруусканы аччатыы уонна олохтоох онорон таһаарыыны өйөөһүн үлэтин салгыахтара. 2025 сылга эрэгийиэннээҕи урбаан сайдыытын пуондата 317 аччыгы уонна орто урбаан субъектарыгар уопсайа 1,094 млрд солк. өйөбүлү онорбута. Чэпчэтиилээх 689,3 мөл.солк. сойуомнары 254 урбаанныыт ылбыт, өссө 63-кэ 405,5 мөл. солк. суумалаах мэкэтиллэһин бэриллибит.

Ааспыт сылга тыа хаһаайыстыбатын өйөөһүн боломуочуйаларын олохтоох салайыны уорганнарыгар биэри агропромышленный комплекс сайдыытыгар үчүгэй сабыдыалы онорбутун Айсен Николаев бэлиэтээтэ. Ол эрэри бородуксуя сүрүн көрүннэрин онорон таһаары уонна сүөһү-сылгы ахсаана аҕыйааһына өссө да тохтооботун, бу кыһалҕага ураты болжомто ууруллуохтааҕын уонна тыа сирин кэлиминик сайыннары боппууостарын быһаарыыны кытта сибээстээх буолуохтааҕын туһунан эттэ.

Доруобуйа харыстабылын сайдыытын таһыма үрдүүр

Айсен Николаев доруобуйа харыстабылын өрөспүүбүлүкэҕэ сайдыытын тэтиминэн бастыҥ салаанан ааҕылларын бэлиэтээтэ. Олохтоохтор мэдиссиинэ көмөтүн астыныылары 48% - тан 2023 сылга 77% - ға диэри 2025 сыл түмүгүнэн үрдээбит. Олох таһымын уонна хаачыстыбатын тутаах көрдөрүүтүнэн кини күүтүллэр ууна буолар, 2025 сыл түмүгүнэн Саха сиригэр 75 сылы куоһарда. Бу — Уһук Илиннэ бастыҥ көрдөрүү. Бу киин эрэгийиэннэр таһымнарыттан итэҕэһэ суох мэдиссиинэ хаачыстыбатын тупсары түмүгэ буоларын Ил Дархан бэлиэтээтэ.

Сыл саҕаланыаҕыттан 4451 оҕо төрөөбүт, былырыннгытааҕар 200-нэн кыра. Онон сүрүн соруугунан өрөспүүбүлүкэҕэ оҕолоох ыалларга судаарыстыбаннай өйөбүл дьаһалларын намтаппат буоларын туһунан Айсен Николаев эттэ. Оҕолоох ыаллары өйөөһүнү үбүлээһин уопсай кээмэйэ ааспыт сылга 32,1 млрд солк. тэннэспит.

Ил Дархан Наркотигы утары хамыһыһа мунһаҕын ыытта

Айсен Николаев интэриниэт ситиминэн наркотигы сокуоннайа суох эргиниини утары үлэни күүһүрдэргэ соруудахтаата. Сэрэтэр уонна суһал үлэни күүһүрдэргэ сорук туруорда. Үөрэх тэрилтэлэрин салайааччыларыгар уонна педагог-психологтарга үөрэнээччилэр ортолоругар туртутууттан уонна мэдиссиинэ көрүүтүттан аккаастаныыны аҕыйатар боппууостарга сэминээр ыытарга быһаарылынна.

СӨ Ил Дарханын уонна
Бырабытыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Дьоһун көрсүһүү

Улууска — бу күннэргэ. Чурапчыга — Далан үөрэппит оҕолоро — «Дьикти саас» айымньы дьоруойдара ыалдьыттаатылар

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

**55 сыл устата истинг до-
ждордоһуу тыыннаах туо-
һулары... Саха норуодунай
суруйааччыта Василий
Яковлев-Далан үөрэппит
оҕолоро, «Дьикти саас»
айымньы оҕолоро - 1971
сыллаахха Чурапчы орто
оскулатын бүтүрбүт 18-с
выпуск төрөөбүт-үөскээбит
түөлбэлэригэр кэлэн
ыалдьыттаатылар. Оччо-
тооҕуга 44 буолан бүтүрбүт
оҕоттон күн бүгүн 72 саас-
тарыгар сылдыар 34 аҕам
саастаах дьон бу көрсү-
һүүгэ муһунна.**

Кинилэр урут үөрэммит оскуолаларыгар, билингинэн С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскулатын тэлгэһитигэр өйдөбүннүк мастары олортулар. Быйылгы үөрэх дьылын 1224 оҕо түмүктээтэ. Оскуоланы 48 выпускник бүтүрдэ. Кинилэр ортолоругар үөрэх туйгуннара, медалистар — Николай Александров, Саина Осипова уонна Алена Никитина бааллар.

Ытык ыалдьыттары оскуола дириэктэрэ, СӨ үөрэҕириитин туйгуна Михаил Игнатьев эбэрдэлээтэ. Михаил Спиридонович оскуола үөрэнээччилэрин, кэлэктибин, үлэҕэ, үөрэххэ ситиһиһилэрин, тирээн турар кыһалҕалары билиһиннэрдэ, күндү ыалдьыттарыгар оскуола кэлэктибин аатыттан улахан торду туттарда. Улуус дьаһалтатын аатыттан эбэрдэ тылы баһылыгы социальной боппууостарга солбуйааччы Мария Кронникова эттэ.

Чурапчы орто оскулатын 18-с выпускунан кылаас салайааччыларынан Валентина Сивцева, Василий Яковлев-Далан, Клара Поликина үлэлээбиттэрэ. Кинилэртэн баһыйар үгүс өттө анал идэлэри баһылаан, үлэҕэ бастыҥ көрдөрүүлэри ситиһэн, Өрөспүүбүлүкэ сайдарыгар сүткэн кылааты киллэрсит дьон буолаллар. Кинилэр ортолоругар 2010-2018 сылларга СӨ Ил Дархана, СӨ Тыа хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһи-

тэ, «Гражданской килбиэн» бэлиэ хаһаайына, «Дождордоһуу» уордьан кавалера, экономической билим дуоктара, оскуола Бочуоттаах выпускнига Егор Борисов буолар.

«Биһиги оскуоланы бүтэр-биппит 55 сыла буолла... 1961 сыллаахха бастакы киһи космоска тахсыбытын хара тэриэлкэ араадыһаа истибит, бука бары космонавт буолуон баҕалаах оҕолор бастакы кылааска киирбиппит. Онно биһиги Татьяна Васильевна Максимоваҕа, Любовь Григорьевна Поповаҕа уонна кылааспыт салайааччытыгар Матрена Петровна Эверстоваҕа кэлбиппит. Киһи учууталларын кэлин биридэ үрдүктүк сыаналыыр буолар — оскуоланы бүтэрэр саҕана, хайдах эрэ чэпчэкитик сыһыаннаһыллар. Биһиги выпуск биир уратыбыт диэн — оскуоланы бүтэриэхпиттэн хас сыл аайы көрсүһүбүт. Ити үгэспитин күн бүгү-нүгэр диэри тутан кэлибит. Араас сирдэринэн сырыттым да, биһиги курдук өйдөһөр, санаһар кылааһы көрө иликпин. Киһи олоҕо диэн сүрдээх уустук, киһи олоҕо диэн сүрдээх интэриһинэй. Оскуоланы бүтэрэн, устудьоннуу тиийэн, ыччаттары кытары билсиһиэххит. Салгыы идэ ылан үлэҕэ тахсыаххыт, ыал буолуоххут — онно барытыгар бииргэ сылдыһар, санаһар дьонноох буолуоххут, элбэх до-боттордоох буолуоххут. Онтон биһиги сааспыттыгар кэллэх-хитинэ, сыһыа-баайа ол ситим сүтэн иһиэҕэ. Ол — олох сокуо-на. Ол эрэри оскуолатааҕы до-ботторгутун кытары ситими быһар сатамат, бу сибээс үйэ-саас тухары хаалар», — диэн этэн туран, Егор Афанасьевич 18-с выпуск аатыттан үөрэм-мит оскуолаларыгар анаан, сабыс-саҥа автобуһу ылар ту-һунан Мэктиэ суругу үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарда. Кинини сэргэ выпуск аатыт-тан РФ атыы-эргизэн быра-мыысыланнай Палататын чилиэнэ, Арасыйыаҕа «Саха бриллиана» бренд киэнэ эйгэҕэ тарҕатааччыта, Москва куо-ракка «Кастинг Хаус» ХЭТ гене-ральнай дириэктэрэ Светлана

Максимова тыл эттэ. Оскуола выпускниктары ааттарыттан харда тылы, истинг хоһоону Коля Александров эттэ.

18-с выпусктар анал байыан-най дьайыыга Ийэ дойдула-рын туһугар олохторун толук уурбут байыастарга анаан си-бэкки дьөрбөтүн уурдулар.

Бэҕэһээни көрсүһүү быйыл оскуоланы бүтэрэр үөрэнээч-чилэр олохторугар биир бэлиэ, ураты, умнуллубат түгэни-нэн буолбута саарбахтаммат. Олоххо ситиһиһилээх дьон ал-гыстара үөрэнээччилэри олох киэн аартыгар арыаллыы, кы-наттыы сырыттын.

Далан оҕолоро салгыы Егор Борисов киин бибилиэ-тиэкэ-архыыбыгар сырытты-лар. Бу дьоро күнүгэ анаан бэ-чээттэнэн тахсыбыт «Дьоһун түгэн дьикти саастыын ал-тыһар 1971-2026 сылларга» альбом-кинигэ сүрэхтэниитэ буолла. Бу альбому Е.А. Бори-сов салалтатынан, В.М. Фи-липпова, С.И. Максимова, М.И. Яковлева, Н.В. Протопопова танан онорбуттар. Улахан дьа-һалга СӨ Бырабытыталысты-батын бэрэссэдээтэлин сол-буйааччы Георгий Степанов кытынна, үбүлүүдээх сылы-нан, үрдүк наҕараадалары тут-тарда. Чурапчы улуһун ба-һылыга Степан Саргыдаев, Чурапчы нэһилиэгин баһы-лыга Владимир Сивцев, үө-рэппит учууталлара, Чурапчы орто оскуоланын дириэктэри үөрэх чааһыгар солбуйааччы Анастасия Осипова тус эбэр-дэлэрин тиэртилэр. Егор Афа-насьевич, Прасковья Петровна Борисовтарынан сирэйдээн, 18-с выпусктар архыып-биби-лэтиэкэҕэ алтан чороону бэ-лэхтээтилэр. Альбом-кинигэ-ни бибилиэтиэкэ сэбиэдиссэйэ Вера Платонова билиһиннэр-дэ.

«Дьикти саас» айымньы дьоруойдара, тус олоххутугар санаттан саҥа саҕахтары, дьиз кэргэннитигэр, оҕолоргутугар үгүс үөрүүнү-көтүүнү, дьолу-соруну баҕарабыт.

Ааптар хаартыскаҕа
түһэриитэ.

Биир идэлээҕим Уйбаан туһунан

Үбүлүөйдээх биир дойдулаахпыт. Чурапчытааҕы киносеть тэрилтэтигэр киномеханигынан өр сылларга үлэлээбит Иван Еремеев үлэтин киниискэтигэр икки эрэ бэлиэтээһин баар буолуохтаах

Олоҕу олоруу барыта бэйэ-биттэн тутулуктаах дии саныбын. Биһиги Уйбааммыт үлэтэ, олоҕо көнө, көрсүө суолунан барыта көстөр.

Туохха барытыгар кыһам-ныһаахтык сыһыаннаһар, уопастыбаннай үлэттэн туора турбат, этиллибит саҥата-ингэ-тэ суох бүтэрэ-оноро сылдьар үтүөкөн дьон баар буолааччылар. Кинилэртэн биридэстэрэ ССРС, СӨ култууратын туйгуна, Россия Бочуоттаах кинематографиһа, үлэ, СӨ киинэтин бэтэрээнэ Иван Иванович Еремеев буолар. Кини Чурапчытааҕы киносетька киномеханигынан үлэлээбитэ. Манньык биир тэрилтэ үлэлээбит киһи аҕыйах буолуо. Иван Иванович үлэтин киниискэтигэр арааһа, мин билэрбинэн, икки эрэ үлэ киирбитин туһунан бэлиэтээһин баар буолуохтаах. Ону да киносеть үп көрүллүбэтэбиттэн эстибит кэмигэр түбэһэн, П.М. Решетников аатынан норуодунай тыйаатырга худуоһунньугунан киирбитэ. Онно да дьон биһирэбилин ылан, тахсылаахтык үлэлээбитэ. Иван Иванович 1951 сыллаахха, ыам ыйын 1 күнүгэр Амма Абаҕатыгар төрөөбүтэ. Суруйааччы Эрилик Эристиин төрөппүт кыһын уола. 1967 сыллаахха ийэтин төрөөбүт дойдутугар

Чурапчы Дирингэр көһөн кэлбиттэрэ. Орто оскуоланы Дирингэ бүтэрбитэ. 1971-1973 сылларга Сэбиэскэй армияҕа сулуспалаабыта, байыаннай-политической бэлэмнэнии туйгуна буолбута. Оҕо эрдэбиттэн баҕарар, сөбүлүүр идэтигэр — киномеханиктары бэлэмниир 7-с №-дээх училищени бүтэрэн, таласпыт идэтинэн 1974 сылтан үлэтин саҥалаабыта. Бастаан, кылгас кэмгэ Одьулунҥа, онтон ол күһүн Дирингэ киномеханигынан үлэтин саҥалаабыта. Оччотооҕу партия, салалта ирдэбиллэрэ кытаанах буолаллара. Биһиги, киномеханиктар, идеология үлэһиттэрэ буоларбыт. Киинэ дьонго-ноорука дөбөннүк тийэр күүс-

тээх иитэр-өйдөтөр сириэтибэ быһытынан биллэрэ. Сорох өйдөөбөт өттө киномеханиктары күнгэ 2 чаас үлэлиир курдук саныыллара — суох, оннук буолбат этэ.

Дирингэҕи киноустановка Иван Иванович Мария Михайловна Федосеевалыын үлэлээбит 10-тан тахса сылларыгар ыйдааҕы, сыллааҕы үлэ былааннарын, көрөөччүнү хабыыга, үбү киллэриигэ мэлдьи аһара толороллоро. Уйбаан, көрөөччүнү тардар сыалтан, киинэ афишаларын, былакааттары суруйар, уруһуйдуур этэ. Дирингэҕи култуура дьиэтин кытта биир сүбэнэн үлэлэрин тэрийлэрэ. Боһомо, Уһун Алаас, Лампа пиэризмэлэригэр кыһыл муннуктары оноро, уларыта, кыһынҥы тымныларга сатыы тийэн үлэлээн кэллэллэрэ. Киинэни көрдөрөрү таһынан, оҕолорго, улахан дьонго араас тиэмэҕэ кинолекторийдары, киинэ биэчэрдэрин, бэстибээллэри, төрөппүттэргэ аналлаах киинэлэри көрдөрүү, ырытыы тэриллэрэ. 1983 сыл түмүгүнэн үрдүк таһаарылаахтык үлэлээн, “Тыа сириин киинэни көрөөччүлэригэр хааччыйыы култууратын үрдэтиэххэ” диэн девизтээх өрөспүүбүлүкэтээҕи көрүү-куонкурууска үһүс миэстэни ылбыта. Оройуоннааҕы социа-

листической куоталаһыы кыайылаахтарынан буолбуттара. Оройуон кинофикатордарын сыллааҕы отчуоттуур мунньахтара Дирингэ ытыллыбыта. Иван Иванович үлэлиир киинэ установкагыгар, онно нэһиликтэргэ хайдах үлэлииллэрин билэн-көрөн, уопут атас-таһан кэлбиттээхпит. Култуура дьиэтин үлэлэрин кэпсир истиэндэлэр, киинэ муннуга, киинэ артыыстарын хаартыскалара, альбомнар быһа суох көрдөрүллүбүттэрэ. Аны киинэ көрдөрөр аппаратнай-дара сырдыга, ырааһа, оноруута, тупсаҕайа — туох баар ирдэбилгэ сөп түбэһэрэ. “Дьэ, чаччы үлэлииллэр да эбит”, — диэн сөбөн-махтайан тардаспыппыт. Иван Иванович Эрилик Эристиин аатынан сопхуос территориятыгар үлэлиир 6 киноустановка бригадыириинэн үлэлээбитэ. Тустаах үлэтин таһынан, кинилэри салайыыга, ол киноустановкаларга киинэни ытытыыга, кылгас болдьохтоох киинэлэр кыраапыктарын хонтуруоллааһынҥа үлэлэспитэ. 1987 сылтан оройуон киинигэр көһөн киирэн, “Маарыкчаан” киинэ тыйаатыргар киномеханигынан, худуоһунньугунан үлэлээбитэ.

Мин кинини кытта “Маарыкчаанга” 20-чэ сыл бииргэ үлэлээн, алтыһан кэлбитим. Уйбаан — үлэтигэр туппутун ыһыктыбат, саҥалаабытын хаалларбат көнө, судургу майгылаах, саҥабыллаах үлэһит. Оччолорго, партия саҥана, үлэ былааныгар ирдэбиллэр кытаанах буолаллара. Киинэ тыйаатырыгар күн аайы 4-түү киинэ сеанса буолталыыра. Кылгас болдьоххо кэлбит киинэлэри күнгэ 5-тиитэ көрдөрөрбүт. Маныаха кино-аппаратураны көрүммэккэ сырыттааха, туох үлэтэ тахсыаҕай? Көрөөччүлэргэ киинэни көрүү хаачыстыбата мэлдьи туйгун буоларын туһугар кино-аппаратураны күн ахсын көрөрбүт-истэрбит. Уйбаан ону мэлдьи ирдиирэ. Сааланы толору көрөөччү кэлэн, үчүгэй киинэни көрөн, үөрэн-көтөн, астынан, сүргэлэрэ көтөҕүлэн тарбастахтарына, кинилэрдээҕэр ордук биһиги, киномеханиктар, үөрэбит. Киинэҕэ дьон көхтөөхтүк сылдьар этэ. Оччолорго оройуонҥа киинэ ситимин тэрилтэтэ, Райпо кэнниттэн, иккис уу харчыны киллэрэр тэрилтэ этэ. Ол да иһин, өрүс илин энээригэр, өрөспүүбүлүкэҕэ Чурапчы оройуонун киинэ ситимин тэрилтэтэ хаста да бастаталаан, куоталаһыы Кыһыл Знамятын букатыннаахтык олохсуппута. Иван Иванович киинэ ситимин дириэксийэтин 4 сыл профком бэрэссэдээтэлинэн талыллан үлэлиир кэмигэр тэрилтэлэринэн толуктаах табаары

түгэтии саҥаламмыта. Шеф-тээх Төлөй учаастагар субуотунньукка тахсыы тэриллибитэ. Окко тупса былаан бэриллибитэ. Ол былааны өрүү чиэстээхтик толорорбут. Оройуон тэрилтэлэрин куоталаһыытыгар бастаан, “Москвич” массыына, мизбэл, матасыкыл пуондатын ылбыт кэмнэрибиз эмиэ баара. Үлэбит быһыыгар, күһүн сүөһү өлөрүүтүгэр, хотон сыбааһыныгар, саас хотон хаарын түһэриигэ, күрүө тутуутугар биһиги тэрилтэ субуотунньуктарга көхтөөхтүк тахсарбыт. Онуоха профкоммут бэрэссэдээтэлэ Иван Иванович барытыгар көбүлүүрү, салайара, сылдьыһара. Субуотунньук кэнниттэн кизһэ кэлэн, 8 чаастан киинэбитин көрдөрөрбүт.

Иван Иванович ситиһиилээх үлэтин үгүс грамоталар, дипломнар, махтал суруктар кэрэһэлииллэр. 1976 сыллаахха “Коммунистической үлэ удаарынныыга”, “Социалистической куоталаһыы кыайылааҕа”, 1989 сыллаахха “Туйгун үлэтин иһин”, 1991 сыллаахха “Саха сириин киинэтин бэтэрээнэ”, бэлиэлэрдээх. 1996 сыллаахха “Россия Бочуоттаах кинематографиһа”, 2005 сыллаахха үлэ бэтэрээнэ, 1996 сыллаахха “Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын туйгуна”, “ССРС култууратын туйгуна” буолуталаабыта. Иван Иванович — дьоллоох, иллээх ыл амаара аҕата, эйгэс эһэтэ. Кэргэнэ Марфа Павловна — дьону ыарыыттан араҥаччылыыр медсиэстэрэ. Идэтинэн үтүө суобастаахтык үлэлээн баран, бочуоттаах сынныаланҥа олорор. Оҕолоругар сүбэ-ама, өйөбүл буолан, билигин сиэннэрин көрөллөр, бүөбүйдэһэллэр. Уоллара Дмитрий хос эһэлэрэ Эрилик Эристиин дойдутугар — Чакырга олорор, сүөһүнэн дьарыктанар. Кэргэннээх, түөрт оҕолоох. Улахан кыыстара Дария Аксенья, Наталья Посельскаялар ааттарынан хореографической училищеҕа дириэктэринэн таһаарылаахтык үлэли сылдьар. Кэргэнэ Дмитрий Николаевич — үнүкүүһүт, саха сириин норуодунай артыыһа, үс уол оҕолоохтор, сиэннэрдээхтэр. Орто кыыс Милена икки оҕолоох, роддомҥа старшай-акушерканан үлэлиир. Кыра кыыс Сардаана — кэргэннээх, биэс оҕолоох. А.П. Гоголев аатынан искусство оскуолатыгар хореографтыыр.

Өр сылларга бииргэ үлэлээн алтыспыт табаарыспытын, биир идэлээхпитин Иван Иванович Еремеевы 75 сааскын туолбут үбүлүөйгүнэн, олобун бэлиэ түгэнинэн истинник эҕэрдэлиибит! Дьэ кэргэнгэр бары үтүөнү, сырдыгы, кэрэни, дьолу-соргуну баҕарабыт!

Былатыан Куоркун.

Бэлиитикэ. Аныгы историяҕа киирэр саҥа кинигэ

Эһиги иннигитигэр — “САХА САХАТА” диэн Саха сириин историятыгар аан бастаагы аудио- видео - кинигэ.

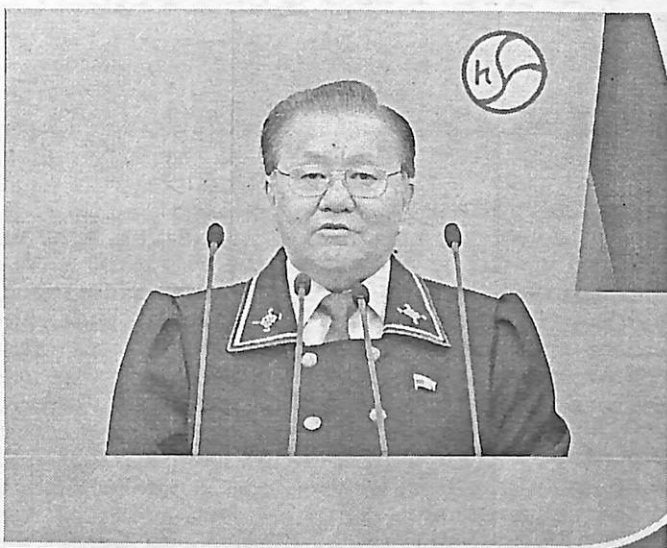
Биһиги талан ыппыт киһибит Рос-сийскай Федерация Государственной Ду-матыгар элбэх өрүттээх үлэтин туһунан аах, көр, иһит.

Тырыбынаттан тыл этиитэ, Россия ми-ниистирдэригэр ирдэбиллээх ыйытык-тар, сокуоннар барыллара, оннооҕор ней-росетэ онорбут киинэлэрэ - барыны бары көрүүххүтүн, истиэххитин сөп.

БИҤИГИ ДЕПУТАПТЫТЫН КЫТАРЫ АҤАҤАС КЭПСЭТИИЛЭРИ тарбаххыт иминэн таарыйан көрөргүтүгэр, истэр-гитигэр, ааҕаргытыгар ыҥырабыт. Нууч-чалыы да, сахалыы да, сытыы кэпсэти-лэр барыта биир кинигэ иһигэр бааллар.

ААХ. КӨР. ИҤИТ. уонна ТОЛКУЙДАА! Кинигэҕэ баар хас биирдии QR - код биллибэт эйгэҕэ аан буолар.

Кэлэр кэм кинигэтэ эһигини күүтэр. Төлөпүөнүгүн куар- кодка туһаайаат да, киирэн аах, көр, иһит. Элбэҕи билиэх-хит.

**САХА
САХАТА.**
Наш депутат ТУМУСОВ

ЧИТАЙТЕ, СМОТРИТЕ, СЛУШАЙТЕ
И ДЕЛАЙТЕ ВЫВОДЫ

Сылгыһыт Дьоруой Арамаан ыһылынна

Ыһыах—2026. Бэс ыйын 21 күнүгэр Мааны Маҕаайы алааска самаан сайыны уруйдуур улуустаабы үрүҥ тунах ыһыах ыһылынна

Людмила ГОРОХОВА

Быйылгы ыһыах саха сириҥ бастагы Социалистическай Үлэ Дьоруойа, Ленин аатынан уордьан кавалера, “Сиэргэ уонна балта” кыһыл сулус хаһаайына, аатырбыт сылгыһыт Роман Иннокентьевич Константинов – Дьоруой Арамаан төрөөбүтэ 130 сылыгар ананна.

Маҕаайы туонатыгар киириигэ ыһыахчыттары Чурапчы Далбар хотуттара түптэ буруотунан арчылыы көрүстүлэр.

Уйгулаах ыһыах үөрүүлээх аһыллытыгар, бастаан, Тоҕус халлаан Айыыларыгар аартыктарын арыһан, Далбар хотуттар түһүлгэни ыраастаан, арчы сиэрин-туомун ыттылар. Салгыы мааны Маҕаайы киин тырыбынатын иннинэн нэһилиэк аайыттан сыспай сииллээҕи сырыырҕатар хоһуун сылгыһыт дьоммут сэлэлии хааман киирдилэр.

Үрүҥ тунах ыһыах бэлиэтин -- Ытык дуобаны улуус баһылыга Степан Саргыдаев Чурапчы нэһилиэгин баһылыгар Владимир Сивцевкэ туттаран, Ытык сэргэҕэ аннылыһанна.

Салгыы түһүлгэҕэ Айыы көтөрдөрө--кыҥкынас ырыалаах кыталыктар кырыһа көтөн киирдилэр, дыктитик, кэрэтик үҥкүүлээн дайдылар. Киин аарканан үс былыт Айыы сыгыллара устан киирэн, иннилэригэр Дьөһөгөй Айыы уобараһа

таҕыста. Үрүҥ сылгы үҥкүүтүн 50-ча кэрингэ оҕо киирэн толоруута уратытык көһүннэ. Кинилэр бу уобараһынан Саха норуотун кэскиллээх, сырдык олохун түстээтилэр. Үҥкүү бүтэтин кытта, Р.И.Константинов – Дьоруой Арамаан атыгар олорон киирэн, билиҥҥи көлүөнэ дьонго туһаайан, кэстылын анаата – сылгы былырбылыргыттан саха дьонун үрүҥ тыыннарын өлөйдөөбүт барҕа баайбыт буоларын этэн туран, дьөһөгөй оҕотун иитэргэ, дэлэтэргэ ыгырда. Кырдыга да, сылгы барахсан – саха омук киэн туттуута, сылгыны иитиэ үйэттэн үйэҕэ бүгүлэрбититтэн бэриллэн кэлбит ытык дьарыкпыт буоллаҕа.

Киин түһүлгэ икки өттүнэн манан халадаайдаах дьахталлар наскылдыһа хаамсан

киирэн, күөх оту тэлгээтилэр. Аар алгысчыттар аал уоту оттон, Үрдүк Айыылартан көрдөһөн, айах тутан, алгыс сиэрин-туомун толордулар.

Быйылгы ыһыахха СӨ Бырабыыталыстыбатын Бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Георгий Степанов, Ил Түмэн судаарыстыбаннай Мунньабын дьокутаата, Чурапчы түмсүү салайааччыта Дмитрий Поисеев, Ил Түмэн судаарыстыбаннай Мунньабын дьокутаата, олимпийскай чемпион Павел Пинигин, СӨ Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын дьахталатын ис бэлиитикэҕэ уонна олохтоох бэйэни салайыныыга департаменын салайааччыта Александр Уваров, СӨ нэһилиэнньэ үлэлээх буолуутугар судаарыстыбаннай комитеттин бэрэссэдээтэлэ Светлана Горю-

шинская, Роман Константинов аймах дьоно күндү ыалдьыттарынан буоллулар.

Улууспут баһылыга Степан Саргыдаев, Георгий Михайлович Степанов, Дмитрий Николаевич Поисеев, Роман Константинов кыһа Аграфена Ноева улуус дьонун-сэргэтин уйгулаах ыһыабынан эвэрдэлээтилэр, өҥ-быйан сайын буоларыгар, хас биирдии дьизэ кэргэннэ чэгиэн доруобуйаны, туруктаах, байылыат олоҕу баҕардылар. Степан Саргыдаев өбүгэлэрбит үгэстэрин илдьэ сылдьар, сыспай сииллээҕи иитэр дьоммутунан киэн туттарын эттэ, дириҥ ытыктабылын тиэртэ. Быйыл С.К. Макаров аатынан гимназия үс үөрэнээччигэ мунгууур 100 баалы ылбытын, Николай Тарскай кэриэһигэр ытыллыбыт көнүл

тустууга Чурапчы улуһун хамаандата төрдүс төгүлүн чөмпүйүөн үрдүк аатын сүкпүтүн, Чурапчыттан Любовь Михайловна Григорьева, Мугудайтан Валентин Дмитриевич Захаров “Үлэ киһитэ” бириэмийэни ылбыттарын киэн тутта эттэ. Күн бүгүн байыаннай дьайыыга кытта сылдьар ыччаттарбыт кыайыы көтөллөнөн, дойдуларыгар этэннэ эргиллэн кэлэлэригэр баҕарда.

Улууспут сайдытыгар дьонун кылааттарын киллэрбит үлэһит дьоммут өрөспүүбүлүкэ, улуус уонна Чурапчы нэһилиэгин салалтатын үрдүк наҕараадаларын туттулар. Кинилэр ортолоругар Петр Николаевич Калачевка, Куприян Васильевич Михайловка, Иван Ильич Поповка «Чурапчы улуһун Бочуоттаах гражданина» аат иҥэрилиннэ. Николай Григорьевич Михайловка «СӨ норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ», Мария Ивановна Чичигинароваҕа СӨ «Гражданскай килбиэн» туйгун бэлиэ туттарылынна, Афанасий Афанасьевич Степанов СӨ Ил Дарханын грамотатынан наҕараадаланна.

Салгыы Аар баҕахха кымыс үрдүн охторуу сиэрэ-туома ытытылынна. Хас биирдии кэлбит ыалдьыт кырылыы кыһыннар алгыстаах кымыһынан күндүлэннэ. Салгыы мустубут дьон илии-илииттэн тутуһан, үөрэ-дьүөрэ үктэнэн күн оһуохайыгар кыттыстылар.

Ааптар хаартыскаҕа түһэриэ.

Үрүҥ тунах ыһыахха – уран тарбахтаахтар быыстапкалара

Анна ЗАХАРОВА

Биир дойдулаахпыт, сахалартан бастагы Үлэ Дьоруойа Р.И. Константинов төрөөбүтэ 130 сылыгар анамыт улуустаабы үрүҥ тунах ыһыах чэрчитинэн ытыллыбыт «Дьөһөгөй бэлэҕэ» ат толору тэрилигэр уонна симэбэр аһаҕас куонкурс быыстапкаҕа, ону тэнэ «Уран уус түһүлгэтэ» улууспут уран тарбахтаахтарын дьаарбанка-быыстапкатыгар уонна «Чурапчыга чочуллубут» диэн Олохтоох онгoron таһаарыы сылыгар анамыт сувенирнай уус-уран онгоһуктар куонкурсыбыыстапкаларыгар сырыттым.

Сылдыбыт эрэ бары сэргии, кэрэхсии көрөр үлэлэрэ бу түһүлгэҕэ элбэх. Ол курдук, кыл, сизэл, туос онгоһуктартан саҕалаан, кыбытыгынан тигиллибит паннолар, хатын маһынан кыһыллан, нарыланан онго-

һуллубут сахалыы иһиттэр, аарсаарга аатырбыт саха быһахтара, оҕуруонан, тимиринэн тигиллибит симэхтэр, саха сириҥ кэрэ айылҕатын хоһуйар хартыыналар, ат толору симэхтэрэ, төлөйдөр туойунан онорбут сувенирдара, иһиттэрэ-хомуостара, сиэргэ-туомна туттулар тэриллэрэ о.д.а. хараҕы сымна-тар, сүрэҕи үөрдөр уран онгоһуктар кырыы кырыытынан ууруллубуттар.

Быйылгы быыстапка Култуура эйгэтигэр биллэриллибит Сөрүө сылыгар ананан ытытылынна. Манна кыттааччылар үгэскэ кубулуйбут уонна сайдан иһэр 9 көрүннэ үлэлэрин аҕалдылар.

Түһүлгэҕэ киирээти кытта, уратытык өрүллүбүт дьахтар кыл сэлээппэлэригэр хараҕым хатанна. Бу – кылынан, сизелинэн дьарыктанар Хоптобо нэһилиэгин олохтоохторо **Надежда, Егор Гоголевтар дьизэ кэргэн үлэлэрэ:** «Биһиги «Чурапчыга чочуллубут» куонкуруска аныгы кыл сэлээппэлэри,

дэйбиирдэри, суумкаҕа иилилэр брелоктары аҕаллыбыт. Ону тэнэ кылынан былыргылыы ныманан өрүллүбүт куйуурбутун «Уран уус» түһүлгэҕэ анаан илдьэ кэлибит. Бу үлэлэрбитин дьизэ кэргэнинэн көмөлөөн онорбут. Биһиги дьизэ кэргэн 6 оҕолоохпут. Оҕолорбутун төрүт дьарыкка, иискэ сыһыаран уһу-йабыт. Бу быыстапкаҕа оҕолорбут үлэлэрэ эмиэ бааллар».

Салгыы кыл кырыымпаны оноруунан дьарыктанар **Юмшановтар дьизэ кэргэни** кытта билистибит. Кинилэр билигин Алаҕар нэһилиэгэр ананан кэлэн, үлэлии-хамсыы, айа-тута сылдьаллар: «Мин – Елена Юмшанова диэммин. Амматтан төрүттээхпин. Кэргэним Айаал Юмшанов - Мэнгэ Хаҥалас. Алаҕарга кэлэн, кырыымпаны сайыннарыыга үлэлэһэ сылдьабыт. Кэргэним онгоһуктарын быыстапкаҕа аҕаллыбыт. Биир дойдулаабым Анна Томская сайлар «Кыл кылыһах» бөлөҕөр дьарыктаммытым. Онон симэлийэн эрэр кыл кылыһах кы-

рымпа көрүҥүн бары өттүнэн сайыннарыыга кэргэмминин ситиһиилээхтик үлэлэһэ сылдьарбыт».

Бу быыстапкаҕа сыл ахсын кэриэтэ ураты уран онгоһуктарынан, ийинэн-күүһүнэн сөхтөрөр, араас таһымнаах быыстапкаларга мэлдьи ситиһиилээхтик кыттар уонна үрдүк кыайылары ситиһэр саха сириҥ норуотун маастара **Хатылыттан сылдьар Александра Попова** бу да сырыыга үгүс үлэтин илдьэ кэлэн, көрдөрүүгэ туруорда. Биир улахан үлэтинэн алтан тимиринэн, оҕуруонан кизэргэтиллибит, көрбүт эрэ кэрэхсии көрөр ат чаппарааҕа дьон болломтотун тарта. Кини – ханнык баҕарар төрүт иискэ, онгоһукка дэгиттэр маастар: «Бу быыстапкаҕа А.А. Саввин аатынан Чурапчытааҕы кыраайы үөрэтэр мусойга харалла сытар ат чаппараахын үтүктэн тикпит чаппараахпын аҕалдым. Ону тэнэ былыргы өбүгэлэрбит оҕолоругар харысхал быһыытынан, кулунчук чап-

параабын тигэллэр эбит. Ону үтүктэн тикпит үлэбин илдьэ кэллим. Ону таһынан, убаһа тириитинэн тикпит аас тэллэҕи, Өлүөнэ очуостарыгар өбүгэлэрбит уурунуу суруктарынан битийэн хаалларбыт алгыс тыллаах кылынан, сизелинэн өрбүт сөрүөлэрбин, туоһунан тикпит мэллээх иһиттэри, ыаҕыйалары көрдөрүүгэ туруордум. Иккис сылын Мугудайга норуот маастара Александра Фомична Оконешниковаҕа туоһунан иискэ дьарыктанабын. Ол үлэлэрбин бу быыстапкаҕа эмиэ көрөбүт».

Бу түһүлгэҕэ кылынан, сизелинэн онгоһуктар – дэйбиирдэр, суумкалар, сэлээппэлэр, илин кэбиһэрдэр, харысхаллар тэлгэнэн сытар остуолларыгар үгүс киһи үмүөрүспүт. Сураһан билбитим – «**Утум**» уус дьизэтин иһинэн үлэлиир «**Сизэл тойуга**» куруһуокка дьарыктанар уран тарбахтаахтар үлэлэрэ эбит. «Айыллаан» култуура киинин норуот уус-уран айымньытын салаатын сэбиздиссэйэ **Анна Петрова** бу туһунан манньык

аатыгар аһаммыт ыһыах

сырдатта: «Бу куруһуокка сылдьар дьоммут үлэлэрин үгүс көрүнгэ кытыннара аһаллыбыт. Ону тэнэ Москваттан кэлэ сылдьар байдьыппыт Татьяна Чуприс түөрт дэйбиэрин уонна Индияттан аһатыгар тиксэриллибит кымньыны манна көрдөрүүгэ уурда. Быйылгы ыһыах Дьоруой сылгыһыппыт Р.И. Константинов үбүлүйдээх сылыгар аһаммытынан, сүрүннээн кыл, сизэл онгоһуктары аһаллыбыт».

Оттон Мугудайтан сылдьар СӨ уус-уран онгоһуктарын маастара Сардаана Скрябина туһунан тикпит сиздэрэй ойуулаах-дьарбаалаах маллаах иһиттэрэ олус уратылар, сонуннар. Маастар үлэлэрин туһунан манньк билиһиннэрдэ: «Туһунан тигиинэн кыра эрдэспиттэн дьарыктанабын. Уруһуй уонна технология учууталынан үлэлибин. Сүрүннээн маллаах иһиттэри тигэбин. Бу үлэбин Мандар Уус кинигэ-титтэн туһанньым. Ол кинигэбэ Оруос Баай кыһыгар анаан тиктэрбит маллаах иһитин үтүгүннээн тиктим. Бу кэмпилик-үлэбин 2018 сылтан саҕалаабытым. Бу саамай улахан иһиккэ былыр түүлээхтэрин угаллар эбит. Оттон бу ортокуга хаарыс таҕастарын харайаллара үһү. Оттон бу кыраага көмүстэрин хаалыыллар эбит. Маллаах иһиттэри оһуордара-мандардара барыта тус-туһунан ааттаахтар. Оһуордарын быһыгар сырдык, хараҥа сүлүүдэлэри кыбытан киллэрдим. Быйыл Мугудайга ытыллыбыт Олонхо ыһыаҕар туос онгоһуктарга "Кылаан кыайылаах" аатын ылбытым».

Бу быыстапкага Болугур нэһилиэгин "Дьарбаа" түмсүү кыбытыгынан тикпит дьэрэкээн панноллара көрөөччү болҕомтотун тартылар. Түмсүү чилиэнэ Елена Иннокентьева үлэлэрин туһунан манньк сырдатта: «Биир дойдулаахпыт Р.И. Константинов – Дьоруой Арамаан үбүлүйдээх сылынан сибээстээн, быйылгы быыстапкага сүрүннээн дьөһөгөй оҕотугар аһаммыт үлэлэрибин аһаллыбыт. Туйаара Павлова эскиһинэн, бэһиэ буолан, быйыл саҕа тикпит

дьыл-түөрт кэмин көрдөрөр "Үлэ кэрэ-һитэ – дьөһөгөй" паннобутун бу быыстапкага көрөбүт. Түмсүүбүтүн Светлана Дьячковская салайар. Итини тэнэ былырыын бэйэм тикпит "Уйгу-быйан мин Аммам" үлэбин аһаллым. Өссө манна биир дойдулаахпыт Александра Бочкарева-Иннокентьева – Сууралдыыма "Ол мин дойдум – Мындаҕаайы" үлэтэ эмиэ турда».

"Чурапчы улууһун норуотун маастара" аат Хоптоҕоттон Надежда Гоголева, Чурапчыттан Изабелла Собакина туттарылынна.

Уран тарбахтаахтар күөн күрэхтэрин дьонуннаах түһүлгэлэрин улуустааҕы култуура салалтатын начаалынньыгын солбуйааччы Сусанна Дьячковская, «Ай» норуодунай устуудьуа салайааччыта Айылгы Пинигина, устуудьуа исписэлиһэ Светлана Попова, өрөспүүбүлүкэтээҕи «Симэх» национальнай киинин информационнай-методическай отделын салайааччы Саина Гоголева, бу киин пуондатын харайааччы Дария Гоголева сыаналаатылар. Куонкурус түмүгэ, түмүк манньк буолла: Уус-уран онгоһуктарга бастагы үрдэли Болугур нэһилиэгин уран тарбахтаахтара ыллылар. Иккис үрдэл Чурапчыттан «Утум» киинин, үһүс үрдэл Төлөй нэһилиэгин уран тарбахтаахтарыгар ананна. Оттон «Чурапчыга чо-чуллубут» быыстапкага Одьулуунтан Изот Неустроев бастагы үрдэли ситистэ. «Дьөһөгөй бэлэбэ» аһаҕас куонкурус кылаан кыайылааҕынан Хатылыттан Александра Попова буолла. Иккис үрдэли Одьулуунтан Августина Петрова ылла. Оттон үһүс миэстэни Кытаанахтан Елена Нестерева ылла. Итини тэнэ көрүҥ аайы кыайылаахтар быһаарылыннылар, ону сэргэ анал ааттар олохтоһон, хаһаайыннарын буллулар. Түһүлгэ кыайылаахтара анал бэлэхтэринэн, туоһу суруктарынан наҕараадаланнылар.

Дьоруой Арамаан үлэбэ аһаммыт олоҕо үүнэр ыччаттарбытыгар холобур буола туруоҕа

Анна ЗАХАРОВА

Сахаттан бастагы Социалистическай үлэ Дьоруойа Р.И. Константинов төрөөбүтэ 130 сылыгар аһаммыт улуустааҕы ыһыахха "Аал луук мас" балаҕанга Дьоруой Арамаан олоһун, үлэтин сырдатар быыстапка турда. Быыстапкага сүрүннээн аатырбыт сылгыһыт оччотообу кэмнэргэ үрүлүйү үлэлээн ааспыт кэмнэрин сырдатар хаартыскалара ыйаммыттар уонна дьонун көрсүһүлэргэ, муньахтарга кэтэр көстүүмэ, сэлээпэ-тэ, саппыкыта, үрдүкү наҕараадалара көрдөрүүгэ ууруллубуттар. Маны Болугурдаагы үлэ уонна кыраайы үөрэтэр түмэл тэрийдэ. Түмэл үлэһитэ Мария Попова билиһиннэрбитинэн, бу түһүлгэбэ Дьоруой Арамаан кэргэниниин Дария Абрамовалыын түспүт хаартыска-ката, итини тэнэ үрдүкү наҕараада-тын тутар үөрүү-лээх түгэнэ, сылгыны иитиигэ күннээҕи түбүктээх үлэтэ, бэлиэ-даталарга биригэ алтыспыт дьонунуун түспүт мөссүөнэ уо.д.а. олоһун кэрчик кэмнэрин билиһиннэрэр хаартыскалар бааллар.

"Роман Иннокентьевич кэргэниниин Дария Абрамовалыын 18 саастарын туолаат, холбоспуттар, 64 сыл устата эн-мин дэһэн, ыал буолан дьонуннаах олоһу олобулуттара. Кинилэр советох кыыстаахтар, ону таһынан аймахтарын 5 тулааһа хаалбыт оҕолорун ииппиттэрэ. Билигин 3 сиэннэрэ – Мария, Акулина, Гаврил оҕолоро, сиэн-

нэрэ удьуор утумун салгыыллар, аатын ааттаталлар.

Биһиги, Болугур нэһилиэгэ, быйылгы сылга ытыллар бары тэрээһиннэри-битин, үлэбитин-хамнаспытын чулуу киһити Дьоруой Арамаан аатыгар анаан тэрийэн кэллибит. Кини кэлин сааһыран баран, эдэр сылгыһыттарга, сыралаах үлэтинэн ситиспит тус уопутун тарҕатааччы, наастаабынньык быһытынан сылдыбыта. Ону ити хаартыскалар туһулууллар.

Дьоруой Арамааммытынан болугурдар киэн туттабыт, сүгүрүйэбит, албан аатын үйэтитэбит. Кини билигин төһө да суоһун иһин, төрөөбүт-үөскээбит Болугура, Чурапчыта социальнай-экономическай өттүнэн сайдытыгар килбиэннээх аатынан мэлдьи көмөлөһө, туһалыы турар диэн өйдөбүллээхпит. Ол курдук, биһиэхэ кини аатын сүгэр оҕуола, кини туруорсан туттарбыт таас уһуйаана бааллар, улууссабытын сандаара сырдатар уот ситимэ тардыллы-быта, быйыл уһуйааммытыгар улахан өрөмүөн үлэтэ ытыллаары турар. Онон чулуу үлэһит киһитин мэлдьи иһирэх махталынан ахтабыт", -- диэн Мында-ҕаайытаагы үлэ, кыраайы үөрэтэр түмэл үлэһитэ Мария Попова сырдатта.

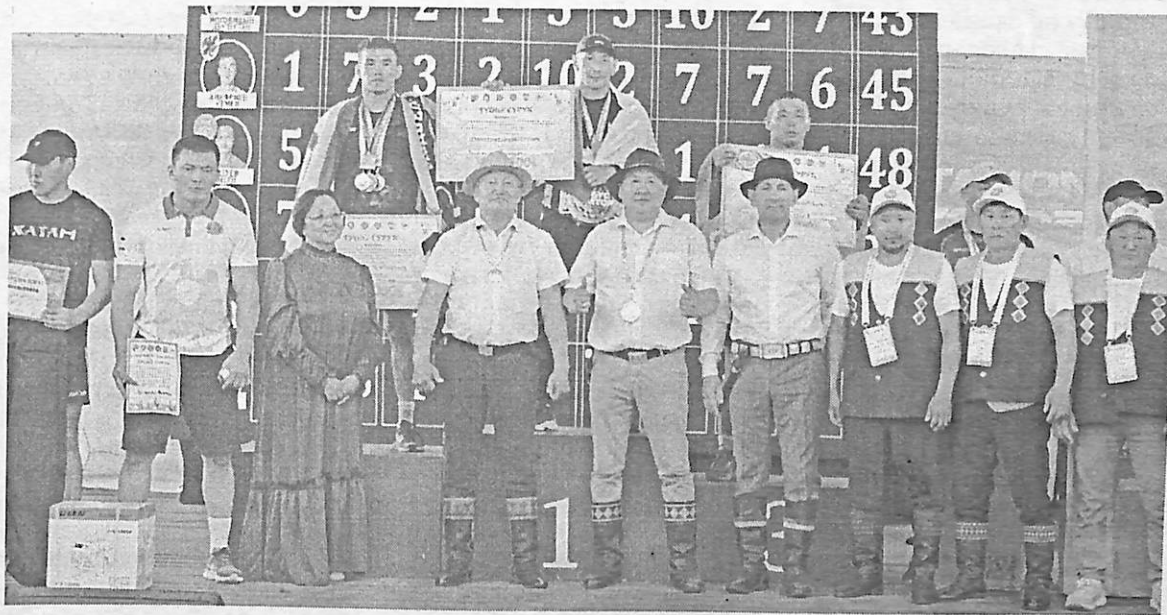
Роман Иннокентьевич үлэбэ аһаммыт олоҕо үүнэр ыччаттарбытыгар холобур буола, суолдукт сулус буолан, үтүбэ, үрдүккэ сирдир турдун!

"Тоҕус томтор оонньуулар-2026": Дьулус – тулус, кыай!

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Чурапчыга Үрүҥ Тунах ыһыах иитинэн "Мистер Норд" анал аат хаһаайына Степан Алексеев сырдык кэриэһигэр аһаммыт XI-с тоҕулун ытыллар "Тоҕус томтор оонньуулар – 2026" кыайылаахтара билинилэр.

Урукку сылларга бу оонньууларга чөмпүйүөннээбит Мерсияз Пахомов, Любомир Николаев, Иван Белолубский, Рустам Ксенофонов, Дмитрий Попов, Егор Филиппов, Владимир Федоров, Павел Друзыянов о.д.а. ааттаах-суоллаах ыспарсымыаннар таһымнарыгар быйыл 15 бөҕөс кыттыгыны ылла. Тэн баайылаах уолаттар буолан, эрдэттэн ким кыайыан сөбүн туһунан сылыктааһын суоҕа, ону аһан, көрүҥнэр аайы саҕаттан-саҕа ааттар күөрэ-йэн испиттэрэ, бэрт кыһылаах кыайтарылаах, алҕас сыһа-халты туттуулар кыайан да иһэр спортсмены ыраахха диэри хаалларар түгэннэрин бүгүн бука бары илэ харахпы-тынан көрөн кэллибит.

Күүрээһиннээх күрэхтэһии көрүҥнэринэн түмүгүн билиһиннэрдэххэ, кулун тарды-һытыгар:

1 миэстэ – Владимир Федоров (Ньурба);
2 миэстэ – Семен Ануфриев (Дьокуускай);
3 миэстэ – Айхал Бюлтясов (Чурапчы).

40 миэстэрттэн төрүт

оһунан ытты көрүҥнэр:

1 миэстэ – Алексей Ефимов (Муома);
2 миэстэ – Дьулустан Ноговицын (Горнай);
3 миэстэ – Ньургун Лавров (Чурапчы).

Тоҕус туоска ыстаныга:

1 миэстэ – Ньургун Лавров (Чурапчы, көрдөрүүтэ 32м 56см);

миэстэ – Күндүл Карбаканов (Бүлүү, 31м 30см);
3 миэстэ – Давыд Колесов (Мэнэ Хаҥалас, 30м 50см).

Хапсаҕайга:

1 миэстэ – Айсен Ботуев (Үөһэ Бүлүү);
2 миэстэ – Владимир Федоров (Ньурба);
3 миэстэ – Давыд Колесов (Мэнэ Хаҥалас).

110 киһлэ ыйааһыннаах бэ-рэбинэни көтөбүүгэ:

1 миэстэ – Алексей Ефимов (Муома, 400 миэстэрэ);
2 миэстэ – Давыд Колесов (Мэнэ Хаҥалас, 350 миэстэрэ);
3 миэстэ – Артем Оконешинов (Орто Халыма, 350 миэстэрэ).

Ииньэ гынан тоҕус көрүҥ түмүгүнэн уопсай очкуола-рын аһан таһаардахха:

1 миэстэ – Горнай улууттан Дьулустан Ноговицын буолла уонна 500 тыһыынча суума на-ҕараадаланна;

2 миэстэбэ – Дьокуускай куо-раттан Семен Ануфриев таҕыста уонна 300 тыһыынча сууманан бириэмийэлэннэ;

3-с бочуоттаах миэстэбэ – Үөһэ Бүлүү улууттан Айсен Ботуев тигистэ итиннэ 150 ты-һыынча сууманы тутта.

Оттон атын спортсменнар-га Степан Алексеев аймахтара сыаналаах бириэстэри, сүрүн успуонсардар ааттарыттан туттардылар, кыайылаахтары Чурапчы улууһун баһылыга Степан Саргыдаев, Чурапчы нэ-һилиэгин баһылыга Владимир Сивцев эбэрдэлээтилэр.

Ааптар хаартыскага түһэриитэ.

Баай Баайка сыдыааннара уонна номохтор

История чэхчылары. Василий Петрович Собакин – Баайка Баһылай тус олобун, төрүттэрин, кини туһунан норуот үһүээннэрин, номохторун билиһиннэрэбин

Салгыта.
Иннин хаһыат 23 №-гэр көр.

Баайка кийиитэ Мотрена Гурьевна Собакина-Попова – (1879-1942) – III Хатылы-Аччабар нэһилиэгин баайа, нэһилиэккэ хас эмэ болдьоххо кинээстээбит, улууска икки төгүл кулубанан талылла сылдыбыт Гурий Васильевич Попов-Күүрэй кыра кыһа этэ. Биллэрин курдук, Гурий уолатара, Мотрена биригэ төрөөбүт убайдара улууска эмиз кулубалы сылдыбыттара. Ол курдук, Семен Гурьевич Попов, Василий I Гурьевич Попов – Бааса, Василий II Гурьевич Попов – Бочуута, онон аҕаларын кытта холбоон, биир ыалтан 4 улуус кулубата талыллан үлэлээбиттэрэ. Мотрена Гурьевна 1901 с. эдэр сааһыгар огдообо хаалан, дьэтин-уотун көрөн, Килэнкигэ өр олобута. Сэбиэскэй былаас олохтоммутун кэннэ, 1926 сыллаахха, куоластыыр быраабын быспыттара. Кэлин 1929 с. кулаактаабыттара. Ол иннинэ Мотрена Гурьевна нэһилиэк дьахтар бюротун чилиэнинэн, улуустаагы дьахтар бюротун бэрэссэдээтэлинэн талыллан үлэли сылдыбыт эбит. Кулаактанан баран, 1930 сыллаахха, муус устар 9 күнүгэр: "Организационный отдел ЯЦИК" көрдөһүү сурук суруйбут, куоластыыр быраабын төннөрөөрү, ол кэннэ атырдьах ыйын 16 күнүгэр: "Центральная комиссия по проверке списка лишенцев при Центральном Исполнительном Комитете ЯАССР" - иккистээн куолаһын төннөрөөрү суруйбут даҕаны, хомойуох иһин, Мотрена Гурьевна Собакинага куоластыыр быраабын биэрбэтэхтэр. Кулаактааһынга түбэһэн, Дьокуускай куоракка кыһыгар Надежда Аммосовага кириэн олобута, онно олорон, 1942 сыллаахха, 63 сааһыгар өлбүтэ.

II. БААЙКА БАҢЫЛАЙ ОҢОЛОРО, СЫДЬААННАРА

Баайка Баһылай оҕолорун дьылбаларын көрдөхкө:

Маннайгы кэргэнигэ тыыннаах хаалбыт кыһа:

1. Мария Васильевна Собакина – (1869-1891) - сааһын ситиитэ, сэтинньи 30 күнүгэр, 1885 сыллаахха Таатта Тыараһатыгар Сийдэр Кынаача-йап баай уолугар Яков Сидорович Игнатьевка эргэ баран, соҕоток Мария Яковлевна Игнатьева диэн кыһы оҕолоноот, өлбүтэ. Мария Яковлевна кыра сааһыттан эһэтигэр Баайкага Кытаанахха иитиллибитэ.

Иккис кэргэнигэ оҕолоро:

1. Пётр Васильевич Собакин - Бөтүрүүскэ - 1876 сыл-

лаахха I Хатылы нэһилиэгэр төрөөбүтэ, дьэитигэр үөрэнэн кыра үөрэхтээх эбит. 1895 сыллаахха муус устар 26 күнүгэр Аччабар баайа Гурий Васильевич Попов – Күүрэй Баай кыра кыһынын 17 саастаах Мотуруонаны сүгүннэрэн кэргэн ылбытыгар, аатырбыт, кэпсээнгэ кирибит "Ойбон Арыылаах уруулаара" номох буолан сылдыар.

Пётр Васильевич Собакин улуус быыбарынай кулубатынан үлэли олорон, 1901 сыллаахха, муус устар 21 күнүгэр, 25 саастаагар эмискэ ылдыан өлбүтэ. Сылаң таңаратын дьэитин олбуоругар көмүллүбүтэ.

Пётр Васильевич кэргэни-нээн Мотрена Гурьевналыын биригэ олобута сылларын тухары, барыта түөрт оҕону төрөппүттэрэ:

1. Елизавета Петровна Собакина (Слепцова-Кычкина) - 1897 сыллаахха, атырдьах ыйын 22 күнүгэр төрөөбүтэ. Дьэитигэр олорон ааҕарга, суруйарга үөрэммит. Сааһын ситиитэ, дьоно, олунньу 22 күнүгэр 1913 сыллаахха Мэнэ Тараҕай нэһилиэгин баайдарын, номоххо, кэпсээнгэ кэрэ дьүһүннээгинэн аатырбыт Күөх Кэтириинэ сыдыааныгар, Мааркабыстар уолларыгар Иван Иванович Слепцовка кэргэн биэрбиттэр да, оҕоломмотохторо. Кэргэнэ Иван эдэр сааһыгар өлбүтэ, ол иһин Елизавета дойдутугар Кытаанахха тахсан ийэтигэр олодобуна, Ус Алдантан кэлэн учууталлыы олорон Гаврил Данилович Кычкин кэргэн ылар да, эмиз оҕоломмотохторо. Елизавета доруобуйатынан мелтэх, ылдыар буолан, өр олоботоҕо, эдэр сааһыгар ыалдыан өлбүтэ.

2. Надежда Петровна Собакина (Аммосова) - 1898 сыллаахха, балаҕан ыйын 1 күнүгэр иккис оҕонон төрөөбүтэ. Дьэитигэр олорон сурукка үөрэммитэ. Сааһын ситиитэ, олунньу 7 күнүгэр, 1916 сыллаахха II Мэлдэхси нэһилиэгин кинээһин уолугар Семен Иванович Аммосовка (1896-1935) кэргэн тахсыбыта. Икки оҕоломмуттара: Елена (1920) уонна Любовь (1922-2001). Оҕолортон Елена оҕо сылдыан өлбүтэ.

Надежда Петровна 1946 сыллаахха, 48 сааһыгар, ылдыан олохтон туораабыта. Кыһа Любовь Семёновна өр сылларга буҕаалтырынан үлэлээбитэ. Биригэ үөрэммит уолугар Фёдор Васильевич Посельскайга кэргэн тахсан, 3 оҕоломмуттара. Билигин сыдыааннара Посельскайдар, Москвитиннар бааллар.

3. Анастасия Петровна Собакина - ахсынньы 2 күнүгэр, 1899 сыллаахха төрөөбүтэ. Оҕо сылдыан өлбүт буолуон сөп, кини туһунан туох даҕаны суох.

4. Василий Петрович Собакин - (1901-1921) - Бөтүрүүскэ соҕоток уола, Баайка Баһылай соҕоток сизэн уола. Бастаан, дьэитигэр үөрэнэн баран, Чу-

рапчытаагы начаалынай оскуолаҕа, онтон салгы Дьокуускайдаагы Реальной училищеҕа үөрэнэ сырыттаҕына, 1921 сыллаахха "Олунньутаагы саагыбар" диэн ааттаммыт сымыйа буруйга балыйан, ытыллыбыт. Ол иннинэ "Японияга күрүөхтээҕэ үһү" диэн сурах сири-буору анынан тарҕана сылдыбыттаах.

Олунньутаагы саагыбар дьыалатын көрдөхкө:

"1921 сыллаахха олунньу саңатыгар куоракка "переворот буолар үһү" диэн провакациялыыр сурах киэнник тарҕаммыта. Олунньу 5 күнүгэр олунньу 6-та буолар түһүгэр, куоракка массабай хаайыталааһыннар, тутуулар-хабыллар буолуталаабыттара. Олунньу 5 күнүгэр партиянай мунньахха Е.М. Егасов норуот үөрэҕириитин туһунан дакылаат огорохтооҕах этэ. Мунньагы тохтоппуттара. Сотору Е.М. Егасов уонна киниэхэ дьэилэнэн олорон Василий Собакин, Виктор Попов диэн уолаттары кытары хаайталаан кэбиспиттэрэ. Кинилэри саагыбарга кытыбыттар диэн буруйдаабыттара...". Кестөрүн курдук, Елпидофор Михайлович Егасов уонна киниэхэ дьэилэн олобута Василий Собакин, Виктор Попову тутан ылан, сымыйа балыырга түбэһиннэрбиттэр. Ол эрэри ити сымыйа саагыбар түмүгүнэн Виктор Попову эрэ босхолообуттара, Е.М. Егасов уонна Василий Петрович Собакина кыратык сууттаабыта буолан баран, ытан кэбиспиттэрэ. Ити курдук баара-суоҕа 20 эр саастаах эдэр уол сымыйа буруйга түбэһэн, сырдык тыына быстыбыта.

Баайка Баһылай иккис тыыннаах хаалбыт оҕото:

Ульяна Васильевна Собакина-Оросина - (1883-1928) - 1883 сыллаахха атырдьах ыйын 10 күнүгэр бүтэһик, бэһис оҕонон төрөөбүтэ, кини иннинэ үс кыыс төрөөн, оҕо саастарыгар өлбүттэр. Дьэитигэр олорон ааҕарга, суруйарга үөрэнэн, кыра үөрэхтээх эбит. Кини кыра сааһыттан дьадаҕыларга, хамначчыттарга үтүө сыһыаннаах, амарах санаалаах буола улааппыта, үгүстүк көмөлөһөр эбит. Ол иһин кинини олус сөбүлүүр эбиттэр. Сааһын ситиитэ, 1905 сыллаахха, Иван Иванович Оросин – (1882-1943) - Кыра Быыпсай Уйбаан диэн Игидэй нэһилиэгин кинээһин, улуус урукку кулубатын Егор Васильевич Оросин (1840-1909) улахан сизэн уола киһиэхэ кэргэн биэрэн, элбэх аймах-билэ уонна үлэһит, хамначчыт дьонун арыаллатан, хас эмэ көлө, көтөл аттарынан сүгүннэрэн, дойдутугар илдьибитигэр, кыыс дойдутун дьоно, хамначчыттары сайыһа, ытаһа хаалбыттар. Ол уруулары малааһыныгар улуус систэрэ, аатырбыт баайдара бааллара үһү. Олор истэригэр күтүөт уол эһэтэ – Дьөгүөр Оруоһун тойон.

Сылаң таңаратын дьэитигэр Федор Винокуров аҕабыт бэргэлээбит, туоһу буолбуттар: Игидэйтэн - Иван Николаевич Оросин – Баанһа Оруоһун, Сылантан – Иван Николаевич Макаров, Кытаанахтан – Егор Сидорович Пономарев.

Ульяна Васильевна Игидэйгэ тийэн, кыра Быыпсай Уйбаанын барыта 9 оҕону төрөтөн, 4 оҕону итэн улаатыннартаабыттара. Ол эрэри Ульяна бүтэһик тохсус оҕотун Егор Иванович Оросины 1927 сыллаахха төрөтөн баран, 1928 сыллаахха, 45 сааһыгар өлбүтэ.

Кинилэр төрөппүт оҕолоро:

1. Елизавета Ивановна Оросина – (04.09.1906-22.10.1906)

2. Петр Иванович Оросин – (08.08.1907-?) – ситэн улаатан баран, 1928 сыл диэки куоракка улааппыт Пелагея диэн учуутал үөрэхтээх кыһы ойох ылан, кэргэнин дойдутугар Мэнэҕэ баран олохсуйбут. Кинилэр Клара Петровна Оросина диэн соҕоток кыыстаммыттар, Майаа олобрут, кэргэннээх, оҕолордоох.

3. Агафья Ивановна Оросина – (1908 – 14.03.1912)

4. Клавдия Ивановна Оросина – (04.04.1909-?)

5. Ульяна Ивановна Оросина-Тимофеева – (25.08.1911-?) - сааһын ситээт, Тимофеев Петр Петрович диэн дойдута Игидэй-Дьэирэннээх, кыра кылаастарга учууталлыыр киһиэхэ эргэ тахсыбыт. Кинилэр Лидия Петровна Тимофеева диэн соҕоток кыыстаахтара, кэргэн тахсыбакка сылдыан, биир кыһы төрөппүтэ, ол кыһа куорат энээр олохсуйбут.

6. Василий Иванович Оросин - (01.10.1912-09.06.1914)

7. Иннокентий Иванович Оросин – (26.11.1914-21.11.1941) - кэргэннэмэккэ сылдыан, Аҕа дойдуга Улуу сэриитигэр ынырыллан барыт, онно өлбүт.

8. Иван Иванович Оросин – (27.05.1917-?) - улаатан ситэн баран, кэргэннэмэккэ сылдыан, Аҕа дойдуга сэриитин иннинэ ылдыан өлбүт.

9. Егор Иванович Оросин – (01.07.1927 – 28.08.2013) - саамай кыра оҕоҕос түгэиннээҕи оҕо. Биир саастааҕар, ийэтэ Ульяна Васильевна ылдыан, олохтон туоруур, аҕата сэрии сылларыгар хоргууйан өлөр. Кэлин улаатан, үлэһит буолан, элбэх оҕолоох ыла аҕата буолбута. Кэргэнэ – Евдокия Ивановна Джуалова, оҕолоро – Ульяна (1949) Тихонова, Иван Оросин (1953), Евдокия Баба-нова (1956), Егор Оросин (1959), Софрон Оросин (1963), Иннокентий Оросин (1965). Элбэх сизэннээхтэр.

Иван Иванович уонна Ульяна Васильевна бэйэлэрин төрөппүт оҕолорун таһынан, өссө 4 оҕону ииппиттэрэ:

1. Илья Иванович Оросин – (20.06.1904-?)

2. Ольга Ивановна Оросина

– (23.02.1905-?);

3. Мотрена Николаевна Собакина – (1907-?) – Ульяна Васильевна аймахтарыттан, Чурапчы Кытаанаһыттан ылан, итэн улаатыннарбыттара, Хатылы нэһилиэгэр кийиит баран, оҕолордоох, сизэннэр-дээх.

4. Иван Николаевич Слепцов-Рожин – (1922-1990) – Иван Иванович биригэ төрөөбүт эдьийин Прасковья уолун итэн улаатыннарбыттар. Кэлин үтүөлээх учуутал буолбута. Покровскайга олорон өлбүтэ.

Ульяна Васильевна Собакина уонна Иван Иванович Оросин сыдыааннара билигин кинилэр сизэннэринэн, хос сизэннэринэн салҕанар.

III. НОРУОТ НОМОҢОР, ҮҮҮЭЭННЭРГЭ

Былыр өрөбөлүүссүйэ иннинэ, хас биридии ытык ыал туһунан кэпсээн, үһүээн баар буолара чэхчы. Ол курдук: Таатта аатырбыт Оруоһуттара, Мэнэ Слепцов-Мааркабыстара, Таатта Слепцов-Балапааттара, Мырыла Соловьевтара уонна Иннокентьевтара, Ханалас Никифоровтара, Ксеофонтовтара, Чурапчы Поповтара (Күүрэйдэр, Бочууталар). Итинник курдук Чурапчы Кытаанаһын сис ыаллара Баайкалар тустарынан сэхэн, кэпсээн син балаача баар. Онон аҕыйах үһүээнгэ тохтоон ылар буоллаха.

Маннайгы кэпсээн:

Василий Петрович Собакин-Баайка Баһылай соҕоток уола Петр Васильевич-Бөтүрүүскэ, 1895 сыллаахха, муус устар 26 күнүгэр кэргэн кэпсээн, сүгүннэрэн аҕалбыт уруутун малааһынын туһунан - Баайкалар урууларыгар сылдыбыт Кытаанах нэһилиэгин биир биллэр ытык киһитэ **Иннокентий Давыдович Коркин** (1881-1971) ахтан хаалларбыт:

"Баайкалар соҕоток уоллара Бөтүр Баһылайыс ойоһун Мотуруонаны, Аччабар Күүрэй Боппуок кыһынын, саас харалдыт тахсан эрдэҕинэ, хаар баарына, сүктэрэн таһаарда. Мин оччолорго уончалаах уолбун, улаханник титириир ыарыһанан ылдыа сылдыабын, ол гынан баран, ийэм кинилэр истэннээннэрэ буолан, ынырыллан уонна дьону көбүтүн, нэһилэ да буоллар, бардым. Килэнкигэ 3 сүүнэ балаҕанынан – иһин, ортоку, арҕаа дьону түһэрдилэр. Бэдэр саҕыннаагы, бууктаах сонуга, дыбака бэргэһэни аан бастаан онно көрбүтүм.

Владислав Владимиров.

Салгыта бэчээттэннэ.

Сага кинигэ

Ураты ис куттаах кинигэ күн сирийн көрдө

Чурапчы сэлиэннэтин олохтоохторо – Поповтар дьыэ кэргэн, киһи-аймах сайдытыгар оруолара сойбот дьылбалаах Илинги норуоттар су- бурба суруктарын, улуу муударастарын туһунан хомуйбут матырыйаал- лара, көңүл тылбааста- ра, кэрчик ыстатыйалара саһаанныы сааһыланан, аабааччы дүүлүгэр та- ыста.

Илинги норуоттар муу- дарай санаалара киһи ис кутун уоскуталлар, өйүн- санаатын сааһылыллар, сырдык санаалары сабар уратылаахтар. Ааптардар Илинги норуоттар ураты муударастарын араас өрүттэрин кинигэ түөрт түһүмэтинэн арыяллар.

Бастагы түһүмэххэ ааптардар Илинги норуоттар кынаттаах тыл- ларын, бэргэн этиилэрин сахабыт тылыгар тылбаастаан, сааһылаан уонна судургутан суруйбуттара киһи болҕомтотун тардар. Кинилэр Илинги норуоттар саамай аатырбыт бөлүһөктөрүн олох кырдыгыгын табатык ыйар муударай санааларын, бөлүһөктүү ырытыларын аабааччы дүүлүгэр таһаарбыттар.

Иккис түһүмэххэ ааптардар илинги норуоттар бөлүһөктөрүн бастыг тускулларын, муударай сүбэлэрин, сүбэ-соргу санааларын, тус тобулларын сааһылаан киллэрбиттэрэ, сахалыы тылынан бы- хааран уонна наардаан суруйбуттара, илентэн илгийэр сөрүүн салгын кэриэтэ, киһи ис кутун угуйаллар.

Үһүс түһүмэххэ, Илинги норуоттар муударастара түмүллүбүт кыһыл көмүс хаппарыгар ураты кылааттарын киллэрбит бөлүһөк- тэр муударай уруктара сырдатыллаллар. Ааптардар сизери ситэрэн, сизэр-майгы уруктарын сахалыы тылынан санардыбыттара, мууда- рай сүбэлэрин ситимнээбиттэрэ итэҕэтиилээхтэр.

Оттон төрдүс түмүктүү түһүмэххэ ааптардар Аан дойдуга бил- либит араас идэлээх дьон Олох, Дьылба, Дьол, Ис кут туһунан эппит бэргэн этиилэрин, хомой тылынан хоһуйууларын талан уонна наар- даан киллэриилэрэ, кинигэ ис хоһоонун байытар.

Илинги норуоттар аатырбыт бөлүһөктэрэ ыраас уонна күүс- тээх санаалара, угуйар туһалаах сүбэлэрэ, куттаныыны кыайарга угуйар улуу дьон угут тыллара, бэйэ эрэлин улаатыннарар этиилэрэ, киһи өйүн-санаатын уһугуннарар өлүү туһунан муударай санаалара, бэйэ эрэлин улаатыннарар этиилэрэ биир утахха тиһиллэн, киһи ис кутун уоскуталлар, сага сааа кымын саҕаллар.

Сананы арыйар сага кинигэ муударас уруктара умсугутуулаах, билиигит-көрүүгүт ааннара аһаҕас, аянтыг аартыктара алгыстаах буоллуннар!

"Сага олох" кэр.

Сынньаланга

Гомер Троя сэрийи- тин туһунан поэмата	Ардахан от-мас инчэ- йиитэ					Буруй- даабы суоллаан булуу
	Киһиэхэ эмиз баар	Киһинэ "... уонна Лёха"	Бүлүү	Юкагир литературатын төрүттээччи ... Одулок		
			Сөмө- лүөт көтөр кэмэ			
Ааспыт үйэбэ аан дойдуга билли- бит ырыа бөлөбө	Талах			Уон бизэрс- тэ уһун- наах		
Ойуулук улахан мааста- ра		Балык ыыр сымыы- та		... хоһуун	Бэрт киэң дьиэ	
Сэмэн Майсов романа "... кэпсиир"		Дьахтар кыыс бииргэ төрөөбүт быраата				
		Мөккүөр, кыһыр- сы, тыас- уус		Си... иһити обус тири- тинэн былыр тигэл- лэрэ		
Поэтесса Анна Парникова- Илгэ ...	Кэт Марс- ден туруу- ласпыт ыарыы- та					
Кус	Куола- кал сүдү тыаһа			Өрүс, үрэх түгэбэр дьырбии буолан сытар дьаама		
				... баайа		... гын (тугу эмэ соһуйа көр, иһит)
Высоц- кай ырыа- лара						
... тайаба (сыыс от)				Куорат сиргэ киһини чэбди- гирдэр салон	Хараа... дизн хара бочугурас	
			... дьуо			
Дьап- талба		Аатыр- быт хуор- даах нэһи- лиэк				
Са... - интернет анал сыһыарыта		...таах айан				

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 14» ылылынна. Хаһыат 23 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** тыл, магеллаан, Пикассо, наарыһынай, от, саарыл, кирис, Чыскайырай, сырдык, аад, ытанныах, дөрө, Уолба, атыгырас. **Сытыары:** ис, тыкаары, тир, Сааскыйа, ыт, Леонов, ама, ат, таныы, атара, дыан, аны, кырса, да, Лаанчык, өс, алыһар, наай, кей.

Литэрэтиирэ муннуга

САҔА ЫАЛА
...САҔА САМНЫБАТ

Анал иэһин толорон,
Аргыннахтаан олонор,
Айыы Тойон албаата,
Айан суолун салбаата.

Тулабытын кэтэнэн,
Чээлэй күөххэ үктэнэн,
Ааспыт кэми санаахха,
«Хайдах этэй» маныахха.

Арбаһыттан тэһииннээх,
Көхсүтүтэн көнтөстөөх,
Ингэриммит үс куттаах,
Онон үс чинг күлүктээх.

Итэҕэлэ – Айылгы,
Эрэнэрэ – Айылба,
Көмүскүүрэ – Уот татай,
Күндүлүүрэ – Байанай.

Куннаах кунан оҕустаах,
Дьуруһуйэр хомустаах,
Удьурхайтан хамсалаах,
Тимир уостаах доруоптаах.

Арылыа алаастаах,
Алта ыанар ынахтаах,
Көлүнэрэ – сонобос,
Булчут ыта Онобос.

Күөххэ тийбит хаһаастаах,
Идэһэтэ — син тастаах,
Туораах бурдук ууруулаах,
Мэһэмээнгэ — арыылаах.

Куобахтыырга туһахтаах,
Тайах кыылга айалаах,
Анал саһыл чаахааннаах,
Мундулуурга куйуурдаах.

Дала — куруук күөх оттоох,
Кыстык маһа тобохтоох,
Тэлгэһэтэ күрдүүлээх,
Хотон туспа күрүөлээх.

Хоойго сытар ойохтоох,
Алта кыра оҕолоох,
Кутаа уоттаах оһохтоох,
Хангас диэки хоспохтоох.

Ардыах үөһэ тымтыктаах,
Оһох кэннэ кур мастаах,
Холумтанга хобордоох,
Тимир табаан олбохтоох.

Киэһээ күөспүт оргуйар,
Сыалаах кырбас быргыйар,
Чананьык тэбэн лаһыйар,
Тимир иини таһыйар.

Дьоро киэһэ быһыылаах —
Хобордоохпут арыылаах,

Онно буһар алаады,
Эргитэллэр хам хаадыа.

Сандалыны тартылар,
Күөһү өрө тартылар,
Чохоолорго куттулар,
Оҕолору мустулар.

Аччык киһи көстүбэт,
Тиэтэл эмиз биллибэт,
Дьохуннаахтык тутталлар,
Ирээттэрин ылаллар.

Остуол тула кэпсэтии,
Сонуннарын үллэстии,
Оҕолорбут истэллэр,
Аҕаларын кэтиллэр.

Аҕа —манна баһылык,
Санаалара сүр сылык,
Билингини быһаарар,
Инникини анаарар.

Орто саха ыалларын,
Өгөйдүбүт ыырдарын,
Билистибит ааспыт,
Ыччаттартан саспыт.

Бүкпүт кэми хасыһан,
Өбүгэлиин алтыһан,
Олох суолун сэргиигин,
Оҕолоргор кэпсиигин.

Ийэ сиргэ тапталбыт,
Долгуйа киэн туттарбыт,
Өбүгэтэн ингитэ,
Куккар өтөн киирбитэ,

Ону өрө күүрдэргэ,
Тымыр устун сүүрдэргэ,
Ааспыт кэми ырытыах,
Уйулбанан ылыныах.

Николай Пахомов.

Көрөр-харайар «эбийиэкпитин» өлөрбүппүт

Наталья СИБИРЯКОВА

Оскуолаҕа үөрэнэ сылдьар кэмнэрбэр, биир күһүн эдийи-бит дьоллоох Дьокуускай куоракка аҕыйах хонукка наадатыгар барар буолла. Биһиги балты-бынаан кини дьизин-уотун, хаһайыстыбатын маныахтаахпыт. Көрөр-харайар «эбийиэкпитин» биирдэрэ – биир сибиинньэ оҕото.

Харабыллаабыппыт иккис күнүгэр, кизһэ хойут баҕайы сибиинньэбитин аһата кэллэбит. Онтукабыт хотон иһигэр турар. Хабыс-хараҥа. Батыһынньаҥ икки ыттаахпыт. Ол кылыларбыт күһүгү, чуумпу хараҥа кизһэни аймаан, иннибитигэр-кэннибитигэр түһэ-түһэ, мэниктээ да мэниктээ, ыстангалаа да ыстангалаа буолаллар.

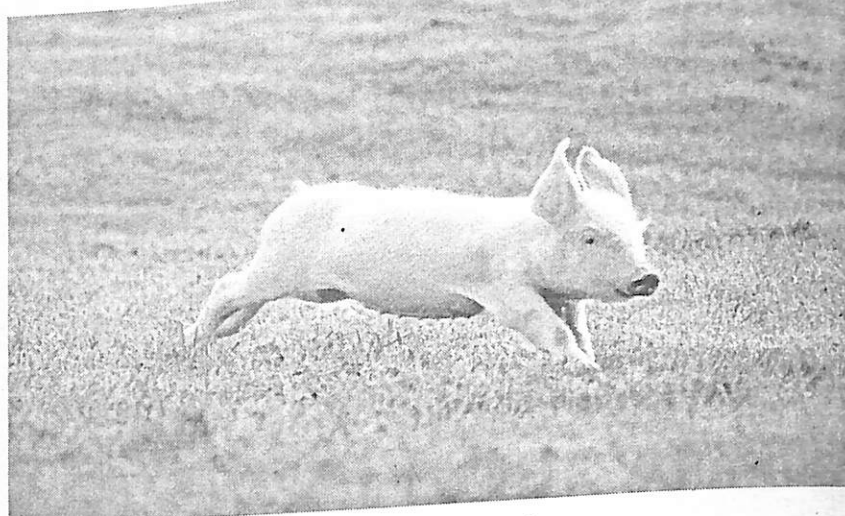
Арай хотон аанын арыыбытым – киһи сэрэхэдийиэх курдук, уучуумпу. Балтым кэннибэр турар, мин: «Чоокку, чоокку» дии-диибин, лаампата суох хотон биир

муннугун кыҥастаабын. Саатар, банаар да, чүмэчи да суох, оччолорго, эгэ, суотабай кэлиэ дуо? Эппизт суох. Онтон эмискэ ыттарбыт аймаммыттарыгар, эргиллэ биэрбиппит – уулусса лаампатын симик сырдыга тийэр оттоох кыбыыга сибиинньэ оҕотун эрил-либит кутуруга көстөн ааста. Дьэ, доҕоор, абытайдаах аймаҕан са-балланна ээ! Сибиинньэ часкыра, икки ыт үрэн баргыһыта, биһиги хаһыыбыт... Онтон сибиинньэ-бит ылла да, алааска барар суол диэки тутан баран, «гаастаан» кэ-бистэ. Тилэх баттаһа ыттарбыт, кэннилэриттэн биһиги ыстан-нардыбыт. Хаһыы-ыһыы, аҕыла-һыы-мэнгилэһии буолла. Сыыры кыйа барар суолга «эбийиэктер-бит» көстүбэт буолан хааллылар. Аҕыйах сөкүүндэнэн сибиинньэ өлөр хаһыта иһилиннэ. Биһиги сүүрэн тийэн, ыттарбытын мас-таах экирэтэн үүрдүбүт. Онтон чооскубутун көтөҕөн дьиз инни-гэр аҕаллыбыт. Барахсан сүрээсэ толугуруу мөхсүбүт, түүтэ хаан

буолбут, харахтарын нэһиилэ арылар.

Хаһан да онгорботох суһал мэ-диссиинискэй көмөбүн манна онгоро сатаатабым үһү. Икки илин атабын токурута-токурута, са-наабар, «прямой массаж сердца» гынным даҕаны да, сибиинньэбит сырдык тыынын тангараҕа тутта-ран кэбистэ (ким билиэ баарай, баҕар «массаасынан» салбаан кэбиспитим буолуо).

Тэҥнэһиэхпит дуо, сибиин-ньэбитин кыра куулга уктан дьиз-битигэр бардыбыт. Бэл, ыттарбыт буруйдарын билинэн, санаар-баабыт курдук буоллулар. Тийэн баран төрөппүттэриттэн кут-танан, кирибэккэ олордубут. «Эн кири, мин кири» буолан баран, хайыахпытый, мин улахан киһи быһыытынан, куулбун соспу-танан кириэн барытын кэпсээтим. Сирэйбит олоруута соччото суо-буттан дуу, биитэр аһынан дуу, улаханлык мөхпөтүлөр. Орубу-на ыттарбытын үөхсэ олордохпу-туна, таһынаа ыалтан кырдыаҕас

саҥаспыт кириэн, сибиинньэ туһунан истэн, хата, кини үөрүү бөҕө буолла. Идэһэ туттулла илик, быһыык кэмэ буолан, улахан дьиз кэргэни аһатар киһи "бэлэм эт кэллэ" диэтэҕэ.

Сарсыарда «маныыр» дьиз-битигэр бараары, чэйдии олор-дохпутуна, саҥаспыт сибиинньэ-бит этиттэн буһаран киллэрдэ. Биһиги, онто суох санаарбаан буорайбыт дьон, таһырдыаны былдыастыбыт. Уку-сакы хааман

бардыбыт...

Арай тийэн хотон аанын арыяа баттаабыппыт—сибиин-ньэбит бу сылдьар эбит! Аччык-таабыт аҕай, хаһыы-ыһыы бөҕө. Биһиги бэйэ-бэйэбитин көрсөн кэбистибит, онтон бэҕэһээни аймаҕаммытын, «массаасы-тын» санаан кэлэн күлсөн тоҕо бардыбыт.

Бүгүгүнү күнүгэ диэри ол өлбүт сибиинньэ оҕотун истээн, ким да ыйыта илик...

Эбэрдэ

Уорбаттан төрүттээх Болугур нэһилиэгин олохтообун
Зинаида Софроновна ХАСТАЕВНА 75 үбүлүйдээх саас-кынан итиитик-истинник эбэрдэлибин!

Эйиэхэ баҕарабын чэгиэн чэбдик доруобуйаны, кырды-ыыга бэринимэ, ыарыыга ылларыма! Оҕолорун, сиэннэ-рин тапталларыгар уйдаран, уһундук, дьоллоохтук олор!

Эдийиинг Нина Николаевна, сэрии сылларын оҕото.

Улуус
сонуннарын
бу сигэнэн
кириэн көрүн

КУТУРҔАН

Одьулуун нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, колхуос үлэтин, тыыл бэтэрээнэ

Дьячкова Аграфена Павловна

олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сиэннэригэр, хос сиэннэригэр, аймахтарыгар дириг кутурҕаммытын тиэр-дэбит.

Одьулуун нэһилиэгин дьаһалтата.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, тапталлаах күндү убайа

АММОСОВ Дьулус Никитич

олохтон туораабытынан, дьүөгэбитигэр, ыкса ыалбытыгар Александра Никитична Корякинаҕа, кини дьиз кэргэни-гэр, ийэтигэр Любовь Васильевнаҕа дириг кутурҕаммы-тын тиэрдэбит.

Макаринскайдар.

Инфографика

ЗАЩИЩАЕМСЯ ОТ ЖАРЫ

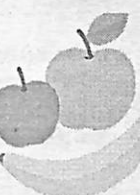
Носите легкую одежду

- из натуральных тканей
- ярких цветов

При выходе на улицу обязательно

- надевайте головной убор
- берите с собой зонт

Рекомендуемое питание

- фрукты
- 2-3 л жидкости:
 - зеленый чай
 - негазированная минеральная вода
 - компот из сухофруктов

Лучше отказаться от:

- жирной пищи
- скоропортящихся продуктов
- энергетиков
- алкоголя
- кофе

Нельзя

- заниматься спортом или физическим трудом под прямыми солнечными лучами

Источник: открытые данные

ИНФОГРАФИКА ИНТЕРНИЗТ СИТИМИТТЭН ЫЛЫЛЫНА. <https://uz.sputniknews.ru/20250718/kak-zaschititsya-ot-jary-osnovnye-pravila-infografika-sputnik-5064127.html>

"САНА ОЛОХ"
хаһыат

Кылаабынай
эрдээктэр
ГОРХОВА
Людмила
Владимировна

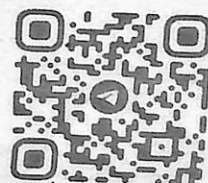
Тэрийэччилэр: СӨ Бырабытталыстыбата, Саха
Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Сударыстыбаннай
автономнай тэрилтэтэ.
Таһаарааччы: СӨ "Сахабэчээт" ГАУ
Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьокуускай
к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. төл./факс: (411-3)
34-39-17 e-mail: sakhabechat@mail.ru, Российскай
Федерация Роскомнадзор СӨ салалтатыгар 2020 с.
бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүмэрэ—
ПН №ТУ14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа:
678670, Чурапчы сэл.,
П.П.Пинигин аат. уул., 26 а.
Төлөпүөнүгэрбит:
эрдээктэр—41-332,
отделлар—41-265.
E-mail: sanaoloh@mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru,
telegram: @sanaoloh

Ааптар сурутар этиитэр санаа редакция позициялар мэлдьи сөптүбүлөр буолбатах.
Сурукка ыйылар чачылар кырдыктаахтарыгар элпизини ааптар тус бэйтэ
сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 24 (12054). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана
770. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэсэ биридэ: бээтинсэсэ тахсар.

Хаһыат 25.06.2026 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 26.06.2026 с. табыста.
"Сахабэчээт" Сударыстыбаннай автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хаһыат
эрдээксийэтигэр бэчээттэннэ.

@SANAOLOH